
Баглай Ю. М.

Загальна бібліотека, Донецький державний університет внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)

Габорець О. А.

Кафедра оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки, Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка, Донецький державний університет внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В БІБЛІОТЕКАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено трансформаційні процеси, що відбуваються в бібліотеках закладів вищої освіти (ЗВО) в умовах цифровізації освіти. Визначено ключові напрями модернізації бібліотечної діяльності, пов'язані з упровадженням цифрових технологій, автоматизованих систем управління, відкритих електронних ресурсів, а також зі зміною ролі бібліотекаря в нових умовах. Проаналізовано виклики та перспективи цифрової трансформації бібліотек ЗВО, охарактеризовано нові формати бібліотечного обслуговування, включаючи дистанційне інформування та підтримку освітнього процесу. У роботі розглядаються приклади впровадження цифрових інструментів у бібліотеках провідних українських і закордонних університетів. Особливу увагу приділено необхідності забезпечення інформаційної безпеки в цифровому середовищі, що охоплює протидію дезінформації, розвиток медіаграмотності та формування навичок критичного мислення користувачів. Зроблено акцент на потребі підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу та створенні сприятливого і водночас безпечного цифрового середовища для студентів і викладачів.

Ключові слова: бібліотека ЗВО; цифровізація; трансформація; електронні ресурси; цифрові сервіси; освіта, інформаційна безпека; медіаграмотність; інституційний репозитарій

Bahlai Yu. M.

General Library, Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)

Haborets O. A.

Department of Operational-Investigative Activities and Information Security, Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E. O. Didorenko, Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)

TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN UNIVERSITY LIBRARIES UNDER THE CONDITIONS OF EDUCATION DIGITALIZATION AND INFORMATION SECURITY ASSURANCE

The article explores the transformational processes taking place in university libraries in the context of education digitalization. The key directions of library modernization are identified, including the introduction of digital technologies, automated management systems, open electronic resources, as well as the changing role of the librarian in the new environment. The challenges and prospects of digital transformation in academic libraries are analyzed, and new formats of library services are characterized, including remote information delivery and support for the educational process. The study examines examples of the implementation of digital tools in the libraries of leading Ukrainian and foreign universities. Particular attention is given to the necessity of ensuring information security in the digital environment, which encompasses countering disinformation, fostering media literacy, and developing users' critical thinking skills. Emphasis is placed on the need to enhance the qualifications of library staff and to create a favorable yet secure digital environment for students and faculty.

Keywords: university library; digitalization; digital transformation; electronic resources; digital services; education; information security; media literacy; institutional repository

Сучасна система вищої освіти зазнає глибоких змін, пов'язаних із цифровізацією, що охоплює всі рівні освітньої діяльності. Одним із ключових суб'єктів, який активно реагує на виклики цифрової трансформації, є бібліотека закладу вищої освіти. Вона змінює свою функціональну парадигму, перетворюючись із традиційного інформаційного центру на цифровий хаб, орієнтований на підтримку освітнього та наукового процесів у цифровому середовищі. Водночас бібліотеки все більше виступають важливими елементами забезпечення інформаційної безпеки, оскільки саме вони стають «інформаційним тилом» держави, захищаючи користувачів від дезінформації, поширення фейків і маніпулятивних повідомлень. У сучасних умовах гібридної війни їхня роль полягає не тільки в модернізації освітньої інфраструктури, а й у гарантуванні достовірності інформаційних потоків, формуванні критичного мислення та медіаграмотності.

Актуальність теми зумовлена потребою у глибокому переосмисленні функцій бібліотек ЗВО в нових цифрових і безпекових умовах. Перехід до дистанційного навчання, поява гібридних освітніх форматів, активне впровадження електронного документообігу та відкритих наукових ресурсів вимагають від бібліотек нових стратегій розвитку, технічного переоснащення та кадрової переорієнтації. У цьому процесі бібліотека вже не може обмежуватися роллю сховища знань, а стає гарантом достовірності й безпеки інформації. Недостовірні дані, фейки та інформаційні маніпуляції використовуються як інструмент політичного та економічного протистояння, тому бібліотека, яка має авторитет у суспільстві, бере на себе функцію фільтрації інформаційних потоків і навчання користувачів навичкам критичного оцінювання джерел.

Підвищується значення бібліотек як центрів медіаграмотності, цифрової безпеки та платформ академічної доброчесності, що одночасно забезпечують захист інформаційних ресурсів від кібератак.

Метою статті є комплексний аналіз трансформаційних процесів у бібліотеках закладів вищої освіти в умовах цифровізації освіти з акцентом на інтеграцію аспектів інформаційної безпеки. Для досягнення мети необхідно: проаналізувати сучасні тенденції цифрової трансформації бібліотек і їхній вплив на безпеку інформаційного середовища; визначити ризики та виклики цифровізації для освітнього простору; окреслити нові ролі бібліотекаря, пов'язані не лише з цифровою грамотністю, а й із медіабезпекою; узагальнити міжнародний і вітчизняний досвід інтеграції цифрових технологій та механізмів інформаційної безпеки в бібліотечну практику.

Цифровізація освітнього простору супроводжується масовим впровадженням електронних платформ (Moodle, Zoom, Google Classroom), електронних ресурсів, баз даних, цифрових репозитаріїв та систем відкритого доступу (Open Access). Бібліотеки закладів вищої освіти беруть активну участь у підтримці наукометрії, формуванні цифрового профілю науковця, забезпеченні вільного доступу до результатів досліджень. Зокрема, активно використовуються такі сервіси як ORCID, ResearchGate, Publons, які підвищують видимість наукових досягнень та сприяють інтеграції української науки у світовий простір.

Разом із тим цифровізація створює нові виклики, пов'язані з інформаційною безпекою. У добу гібридних загроз і воєнного стану інформаційна війна стає реальністю, а поширення дезінформації та фейкових повідомлень має масштабний вплив на освітнє середовище. Недостовірна інформація може призвести до викривленого розуміння суспільних процесів, маніпуляції громадською думкою, а також стати інструментом політичного чи економічного тиску. Саме тому бібліотеки ЗВО не лише забезпечують доступ до знань, а й беруть на себе функцію захисту інформаційного простору, гарантуючи достовірність та безпечність отримуваних даних.

Упровадження інтегрованих бібліотечно-інформаційних систем (ІБІС) – Koha, ALMA, Virtua, IRBIS – дозволяє значно оптимізувати бібліотечне обслуговування, створювати електронні каталоги, реалізовувати онлайн-доступ до ресурсів та управляти фондами. Проте цифрова інфраструктура стає вразливою перед кібератаками, тому бібліотеки впроваджують політики кіберзахисту: шифрування даних, автентифікацію користувачів, антивірусний захист та моніторинг інформаційних потоків. Це дозволяє

гарантувати не лише комфорт, а й безпеку роботи користувачів у цифровому середовищі бібліотеки.

Трансформація бібліотек змінює і роль бібліотекаря. Сучасний фахівець – це не лише організатор доступу до фондів і консультант з академічної доброчесності, а й аналітик інформаційних потоків, тьютор із цифрової грамотності та експерт з інформаційної безпеки. Він має володіти навичками фактчекінгу, виявлення дезінформації та протидії маніпуляціям. Бібліотекарі проводять тренінги й воркшопи з користування базами даних (Scopus, WoS), навчають роботі з менеджерами бібліографії (Zotero, Mendeley), а також долучаються до поширення знань про методи перевірки інформації – аналіз авторства, визначення часу й джерела публікацій, перевірку фото- та відеоконтенту. Це дозволяє користувачам бібліотеки уникати маніпуляцій та формувати критичне ставлення до інформаційних потоків.

Нові формати бібліотечних послуг у цифрову добу охоплюють електронну доставку документів, чат-консультації, віртуальні виставки, дистанційні курси з інформаційної грамотності, підтримку академічного письма. До цих сервісів дедалі частіше інтегруються елементи інформаційної безпеки. Зокрема, бібліотеки беруть участь у національних програмах «Дія. Цифрова освіта» та «Фільтр», організовують заходи з медіаграмотності, проводять інформаційні кампанії спільно з міжнародними проєктами (StopFake, VoxCheck, VeryVerified). Під час воєнного стану бібліотечні установи стали майданчиками для поширення перевіреної інформації, протидії фейкам і навчання користувачів навичкам безпечної роботи з інформаційними ресурсами.

Особливої ваги набуває формування бібліотеками аналітичних продуктів. Вони здійснюють моніторинг електронних і друкованих ЗМІ, готують огляди змісту наукового доробку, аналізують великі масиви інформації з метою виявлення дезінформаційних кампаній. Це робить бібліотеки активними учасниками інформаційної протидії: вони стають не лише місцем зберігання знань, а й інституціями, що виробляють нові стандарти критичного осмислення інформаційного простору.

Важливо наголосити, що інформаційна безпека користувачів безпосередньо залежить від рівня їхньої медіаграмотності. Бібліотеки активно долучаються до підвищення медіаграмотності шляхом організації онлайн-курсів, семінарів і воркшопів. Вони впроваджують у практику правила перевірки інформації, рекомендовані міжнародними організаціями та експертами з журналістики: уважне читання матеріалу, аналіз надійності джерел, перевірка дати публікації, встановлення авторства, критичне

ставлення до зображень і цитат. Використання цих методів дає змогу мінімізувати вплив фейкових новин і підвищити якість інформаційного середовища.

Досвід зарубіжних бібліотек закладів вищої освіти демонструє успішну інтеграцію цифрових сервісів та інформаційної безпеки. Бібліотеки США, Канади, Німеччини, Нідерландів створюють цифрові лабораторії, мультимедійні простори, а також організовують курси з медіаосвіти. Гарвардська бібліотека впровадила програму цифрової етики, Кембриджська бібліотека навчає студентів методам фактчекінгу, Лейденський університет формує інформаційно-аналітичні служби для моніторингу достовірності даних. Усі ці практики доводять, що цифрова трансформація бібліотек невіддільна від інформаційної безпеки: лише поєднання цих двох складових забезпечує ефективність роботи бібліотек у XXI столітті.

Отже, цифровізація освіти є потужним фактором трансформації бібліотек ЗВО. Вона стимулює модернізацію інфраструктури, зміну функціональної структури, розширення спектра послуг. Водночас вона актуалізує питання інформаційної безпеки як невід'ємного напрямку бібліотечної діяльності. Бібліотеки стають центрами медіаграмотності, академічної доброчесності та інформаційної протидії, поширюючи правдиву інформацію та навчаючи користувачів критично сприймати інформаційні потоки. Для подальшого розвитку необхідно забезпечити інституційну підтримку цифрових проєктів, удосконалення професійних компетентностей бібліотекарів, інтеграцію з міжнародними інформаційними ресурсами й розробку політик кіберзахисту. Бібліотеки ЗВО мають усі передумови для того, щоб стати інтелектуальними цифровими центрами, які одночасно модернізують освітнє середовище та гарантують інформаційну безпеку суспільства.